

Zusammenfassung

In den ersten Wochen nach der Volksabstimmung am 14. März 1920 in der Abstimmungszone 2 gab es in den reichsdänischen Zeitungen einen heftigen Meinungsstreit. Die Debatte betraf Flensburg- sollte die Stadt, unabhängig vom Abstimmungsergebnis, zu Dänemark gehören, sollte sie in Deutschland bleiben oder eventuell unter internationaler Kontrolle verwaltet werden? Die Argumente für und wider waren nicht neu, wurden aber nach der Abstimmung schärfer formuliert als vor dem 14. März. Grosse bürgerliche Zeitungen wie *Berlingske Tidende* und *Nationaltidende*, versuchten in einer Reihe von Artikeln die Abstimmungsergebnisse zu misskreditieren. Es wurde postuliert, dass von deutscher Seite Wahlbetrug stattgefunden hatte, und das die ganze Abstimmung ungerecht gewesen sei. Die konservativen Zeitungskampagne wegen der Flensburg-Frage hatte auch zum Ziel, die radikale Zahle-Regierung zu kippen, da man der Ansicht war, diese sei das grösste Hindernis darin, Flensburg mit Dänemark wiederzuvereinigen.

Die regierungsfreundlichen Zeitungen *Politiken* und *Social-Demokraten* versuchten hingegen, die öffentliche dänische Meinung darin zu überzeugen, dass eine dänische Übernahme von Flensburg undemokratisch wäre, und dass es für Dänemark und das wiedervereinigte Sønderjylland gefährlich werden könnte.

”Der skal lægges megen vægt på dansk musik”

AF MARTIN CORFIX

Ved Genforeningen stod Krigsministeriet over for en udfordring: Den danske soldat skulle under stor bevågenhed vende tilbage til Sønderjylland i maj 1920 og blev formeret i Sønderjysk Kommando, der skulle afløse de engelske og franske troppeafdelinger, der siden januar 1920 havde holdt Nordslesvig besat. De danske soldater og officerer i Sønderjysk Kommando var de første, der kom til Sønderjylland, og som sådan de første repræsentanter for det officielle Danmark før de egentlige genforeningsfestligheder den 10. juli. Chefen for Sønderjysk Kommando, oberst Carl C.F. Moltke, forudså, at dansk militærmusik og sang ville blive en væsentlig faktor ved indtoget i de sønderjyske garnisoner.

Indledning

Den danske soldats tilbagevenden til Sønderjylland i maj 1920 blev et sandt triumftog, der hundrede år efter er et næsten glemte kapitel i genforeningshistorien, hvor kun Christian X's ikoniske ridt over grænsen er blevet stående som hovedbegivenheden. Minderne – både civile og militære – blev dog lang tid efter holdt i live i de mange erindringer og øjenvidneskildringer, hvor det netop bekræftedes, at manden bag Sønderjysk Kommandos formering havde set helt rigtigt; det var regimentsmusikkorpserne, der kom til at ”bære” begivenhederne med deres festlige, danske musik under indtogene i Sønderborg, Haderslev, Aabenraa og Tønder. Og i tiden der fulgte, blev de forskellige musikkorps' naturlige opgave – med oberst Carl C.F. Moltkes ord: ”Der skal lægges megen vægt på dansk musik” – at være med til at konsolidere det nationale, sproglige og kulturelle fællesskab, Sønderjylland havde med Danmark.

Sjældent hører vi i dag om oberst Moltke og hans blik for det genforeningsfremmende i brugen af dansk musik, eller vi stifter bekendtskab med navnene bag hærens musikkorps; musikdirigenterne og militærmusikerne. De var hurtigt glemt i genforeningsbilledet. Glemte er også, at datidens professionelle musik i garnisonsbyerne var militær og som sådan en kulturfaktor. Det var før, der var tænkt på landsdelsorkestre, idet landets eneste to symfoniorkestre befandt sig i hovedstaden. Derfor var regimentsmusikkens koncerter på torvet også – billedligt talt

– indgangen til koncertsalen, og når ouverturen til Heiberg og Kuhlaus "Elverhøj" eller et udtog af H.C. Andersen og Hartmanns opera, "Liden Kirsten", lød på Nørretorv i Sønderborg, var det af stor symbolværdi og samtidig den jævne sønderjydes indgang til de største nationale toner. Musikkorpsenes store kulturelle indsats ved Genforeningen har i dag fortonet sig, nok fordi militærhistorikerne regnede det for musikhistorikernes opgave at beskrive den del, og musikhistorikerne sikkert tænkte, at det måtte være et arbejde for militærhistorikerne. Området har derfor aldrig været behandlet i forskningslitteraturen. Jeg vil i artiklen forsøge at råde bod på lakunen og få belyst Moltkes og musikkorpsenes vigtige rolle.

Rigsarkivet rummer arkivalierne for Sønderjysk Kommando og Sønderjysk Kommandos Rytterstyrken i Tønder.¹ Det primære kildemateriale er korrespondancebøgerne for Sønderjysk Kommando med brevvekslingen med blandt andet Krigsministeriet tillige med skrivelser, vejledninger og breve i Rytterstyrkens arkiv, der giver os mulighed for at belyse det store forarbejde og organiseringen af de musikkorps, der fra hele Danmark på skift blev sendt til de byer, Sønderjysk Kommando havde garnisoner i indtil hærordningen af 1923. Sammenholdt med oplysningerne i "Håndbog for Hæren" på Forsvarsakademiets Bibliotek, som indeholder musikerfortegnelserne for de forskellige regimente, er det muligt at få identificeret, hvilke musikere og musikkorps der gjorde tjeneste i Sønderjysk Kommando, og dermed også sætte navne på Genforeningens fotos, film og litteratur, hvor vi alt for ofte har måttet tage til takke med den noget anonyme information: "regimentsmusikken spiller".

Knud Lindhard strejfer i sin fine bog, "Klingende Spil", kun lige over et par sider regimentsmusikkens rolle ved Genforeningen. Kai Edvard Larsen bidrager med sine betydningsfulde optegnelser om Moltke og kommandoets musik i sin bog "Den danske Soldat i Sønderjylland", men den egentlige erindringslitteratur refererer også hyppigt til regimentsmusikken: Moltkes og H.E. Christensens erindringer i "Tiende Februar"; Svend Thorsen kommer med vigtige oplysninger om Moltkes store genforeningsfremmende arbejde – særligt i brugen af regimentsmusikken – i sin bog "Fra Genforeningstiden - Konge og Hær" samt i Carl Dumreichers reportageagtige "Genforeningen 1920". Dette sekundære kildemateriale vil sammenholdt med de ovennævnte kilder danne en helhed. Indimellem vil tidsvidnerne komme til orde. Til tider vil citaterne være lange, men for fremstillingen er det vigtigt at få dati-

dens iagttagere og deltagere i tale. Mange af de personlige skildringer er tillige fra bøger, som i dag ikke er almindeligt tilgængelige, så det er på sin plads her i hundredeåret, at vi får genopfrisket begivenhederne, som de oplevede dem.

Sønderjysk Kommando forberedes

For oberst Carl C.F. Moltke var det et stort personligt ønske, der gik i opfyldelse, da han blev udvalgt til at være chef for de første tropper siden 1864, der skulle vende tilbage til Sønderjylland. Hans far, A.L. Moltke, var i 1864 herredsfoged i Vis og Uggel herreder med bolig i Flensborg, hvor han havde mødt Moltkes mor. Faderen var den sidste danske embedsmand, der under krigen forlod byen. Moltkes mor havde sammen med sin søster tillige deltaget i plejen af soldaterne på lazaretterne i Flensborg, og hans morbror, major Rosen, faldt på Dybbøl den 18. april. Moltke havde så at sige fået sit indgående kendskab til det sønderjyske ind med modermælken, og hans brede viden om de sønderjyske forhold skulle blive til stor nytte i forberedelsen af kommandoen.²

Tanken opstod tidligt hos Moltke, at den danske militærmusik skulle spille en fremtrædende rolle ved Sønderjysk Kommandos indtog i Sønderjylland. Imidlertid havde man et problem: I 1911 var samtlige danske regimentsmusikkorps i infanteriet blevet reduceret fra 20 til kun ni musikere! Uvægerligt ville den sønderjyske befolkning – dansk- som tysksindet – komme til at sammenligne dansk og tysk militærvæsen, og med de små, formindskede musikkorps ville det blive som David mod Goliat; de ville falde helt igennem. Det var om disse reducerede musikkorps komponisten Carl Nielsen, der selv havde trådt sine barnesko ved regimentsmusikken i Odense, i 1916 udtalte:

"De 9 mands orkestre kan – selv om de er sammensat af vore dygtigste folk – aldrig få virkelig klang. Det er fattigdommens kor, elendighedens hymne, forkommenhedens og fortrykthedens apoteose. De kan kun fortælle om nød og savn, sult og kulde, vand og brød og mørk arrest, i stedet for at varme og oplive soldaterne og befolkningen. Hvor er det dog trist, at vore dygtigste militærmusikere hver eneste dag må føle deres gerning som mindre end en halvhed, idet de aldrig, på grund af det ringe tal, kan opnå blot en nogenlunde virkning. Hver gang jeg ser og hører disse små orkestre, skærer det mig i hjertet for de folk, der må udføre en gerning som der ingen glæde er ved, og som ikke kan være til glæde for andre end de børn, der spiller bold eller driver top ind mellem de tynde rækker af undselige, men pligtro musikere."³

Carl Nielsen malede i sit indlæg herligt med den brede pensel i debatten, for han ville gerne komme sine betrængte tidligere musikerkolleger til hjælp. Det kunne dog være gået langt værre: Ved hærloven af 1909 skulle alle regimentsmusikkorps – undtaget Livgardens Musikkorps – have været nedlagt den 1. april 1911. Rundt om i garnisonsbyerne blev der spillet afskedskoncerter, men i 11. time – efter massive protester i befolkningen og heftig debat i Rigsdagen – stillede forsvarsminister Klaus Berntsen et redningsforslag, der blev vedtaget på selve skæbnedagen den 1. april, og selv-samme dag blev musikernes afskedigelser tilbagekaldt per telegram fra Krigsministeriet!⁴ Militærmusikken blev altså beskåret kraftigt, men reddet på strengen, og det er heldigt for vores historie, idet man ikke kan tænke sig genforeningsfestlighederne uden den danske regimentsmusik.

Efter afstemningen i 1. zone den 10. februar, hvor 75 % af befolkningen stemte sig hjem til Danmark, tog forberedelserne hastigt form. Chefen for kommandoet, oberst Moltke, tog allerede den 11. februar på en tjenesterejse sammen med flere andre nyudnævnte danske embedsmænd til afstemningszonen, hvor han blandt andet havde samtaler med de dansksindedes førstemand og hovedarkitekten bag Genforeningen, H.P. Hanssen, på "Folkehjem" i Aabenraa. Mon ikke Moltke blev inspireret af mødet med H.P. Hanssen, der i hele sin gerning var bevidst om dansk sprog og kulturs vigtighed i den nationale kamp mod fortyskningen i Nordslesvig?⁵ I hvert fald fik Moltke på rejsen i overmål bekræftet, "med hvor stor og glad forventning vore landsmænd ser hen til Genforeningen. Ligesom de i de danske troppers tilbagevenden til det gamle land ser ligesom et symbol på opfyldelsen af deres længsels mål. Tropperne vil blive hilst med glæde overalt og mødt med største velvilje og hjælpsomhed."⁶ Stærkt inspireret af sin rejse skrev Moltke ved sin hjemkomst disse ord i en manende "vejledning" til officererne og befalingsmændene. Meningen var, at de ved kommandoets formering i Odense i april 1920 skulle undervise det genindkaldte mandskab, der nøje var udtaget fra alle egne af Danmark, i de sønderjyske forhold og i taktfuld og værdig optræden over for den danske såvel som den tysksindede befolkning.

I virkeligheden var der tale om to næsten enslydende vejledninger. Den ene af Moltke, den anden var Moltkes ord lettere redigeret af kommandoets stabschef, kaptajn F.C. Essemann. Begge vejledninger cirkulerede rundt til afdelingerne, og Moltkes underskrevne eksemplar er genfundet i Rytterstyrken i Tønders arkiv. Begge vejledninger kom særligt ind på regimentsmusikkens rolle:

"Det musikkorps, der bliver stillet til rådighed for kommandoet, er vel ret stort i forhold til, hvad regimenterne råder over, men det falder i størrelse stærkt igennem overfor, hvad man har været vant til dernede [i Sønderjylland]. Så megen mere vægt, må der lægges på at få det bedste ud af det, der rådes over såvel i musikalsk henseende som også musikernes optræden i geleddet på stedet som under march. Der skal lægges megen vægt på dansk musik. Reservehornblæserne må anvendes med stærk kritik. Man må være sikker på, at den, der beordres til at blæse signaler, kan gøre det på fyldestgørende måde."⁷

Der skulle altså være en national bevidsthed i musikvalget hos de militære musikdirigenter. Der tåltes ingen slinger i valsen, heller ikke hos de værnepligtige hornblæsere, og for Moltke var det vigtigt, at man for alt i verden ikke måtte skuffe den sønderjyske befolkning: "Dette må ikke ske, på det punkt må enhver føle sig forpligtet." I sin vejledning lagde Moltke særlig vægt på, at befalingsmændene og soldaterne forud for afsendelsen skulle lære "vore fædrelandssange at kende – ikke alene melodierne men også ordene", for de ville komme ned til en befolkning, der kunne dem udenad; "deres sammenkomster [sønderjydernes] begynder og slutter altid med sange, og det forekommer mig, at det ville være os til liden ære, om vi i kendskab hertil skulle stå tilbage." Derfor måtte man i kompagnierne finde musikalske befalingsmænd eller blandt mandskabet, der kunne stå for indøvelsen af sangene.⁸

Hærens Musiktilsyn kunne lyde af en større organisation men bestod kun af to medlemmer; formanden, oberst Hans Parkov, og komponisten Alfred Tofft. De to herrer tog hvert år rundt og bedømte de militære musikkorps' musikalske stadi i infanteriet og rytteriet. Moltke og Musiktilsynet var meget enige; at man måtte have et større musikkorps! Særligt ved det store indtog i Sønderborg.⁹ Her havde man netop før Genforeningen et rigt musikliv, og Sønderborg Slot husede i mange år Musikkorps Füssilier Regiment 86, "Königin", der omfattede adskillige dygtige musikere, hvoraf flere bar danske navne. Eksempelvis hed musikdirigenten Christian Jensen. Det store velspillende musikkorps var ikke alene kendt i Sønderborg, men koncerterede også i andre sønderjyske byer.¹⁰ Det ville blive for pauvert med et lille ni-mands musikkorps. Derfor besluttedes det endeligt i Krigsministeriet, at det musikkorps, der skulle følge Sønderjysk Kommando i Sønderborg, blev lagt sammen af to musikkorps. Hertil kom et antal værnepligtige musikere, hvorved man kunne mønstre 25 mand eller mere i et sammensat korps: "Musikkorpsene vil blive beordret til tjeneste ved det Sønderjyske Kommando

i den første måned, hvorefter disse musikkorps vil blive afløst af 2 andre regiments musikkorps." Musiktilsynet havde også foreslået en plan for, hvilke musikkorps der i løbet af året skulle sammenlægges: 3. og 4. Regiments Musikkorps i april-maj; 5. og 6. Regiments Musikkorps i juni; 7. og 8. Regiments Musikkorps i juli; 9. og 10. Regiments Musikkorps i august og 1. og 2. Regiments Musikkorps i september.¹¹

I de næste tre år blev det en stor opgave at administrere de ca. 10.000 soldater, befalingsmænd og militærmusikere fra alle egne af Danmark, der kom til at gøre tjeneste ved Sønderjysk Kommando.

Indtoget i Sønderborg den 5. maj 1920

Det "store fodfolksmusikkorps" lod sig med lethed samle af 3. og 4. Regiments Musikkorps, der begge var garnisoneret på Sølvgade Kaserne i København. Korpset skulle ledes af 4. Regiments stabshornblæser [dagens betegnelse for musikdirigent], løjtnant Jens Norup.

Musikkorps, I. Bataljon med chefen, Oberst Carl Moltke, og kommandoets stab blev om morgenen den 5. maj udskibet fra Assens ombord

Oberst Carl Moltke til hest forrest under indtoget i Sønderborg den 5. maj 1920.

på panserskibet Olfert Fischer. De gamle filmklip viser fra overfarten menige og officerer, der storrygende og smilende går rundt på skibet, mens Norup og det samlede musikkorps musicerer på skibsdækket.¹²

Vi vil lade et øjensvidne fortælle om modtagelsen og paraden gennem Sønderborg, som det nogle dage efter blev bragt i "et af hovedstadsbladene":

"Kl. 12 1/4 sås Olfert Fischers høje master over landtungen i nord, og straks efter bøjede det lysegrå panserskib om hjørnet og gled langsomt ind midt i sundet, forbi anlægspladsen, stuvende fuldt af hurraråbende og viftende soldater, medens det uhyre publikum på kysten råbte hurra, sang og viftede med hatte og lommelørklæder. Og alle musikkorps i land og på skibet spillede nationalsangen. Det var en uforglemmelig scene. [...] Så smældede alpejægerens stormmarch, og i det hurtigste tempo med små skridt, hornene ustandselig svungne lynende i luften, drog de op på Nørretorv og stillede sig langs Sydsiden. Men ikke mindre rapt og fejende lød Riberhusmarchen fra det danske orkester, og i hurtig march med dundrende fodslag rykkede de gallaklædte Jenser frem. [...] Da de første officerer og det danske musikkorps viste sig ved pladsens hjørne [Nørretorv], brød en orkan af hurraråb løs, som ikke ville få ende. [...] Og så satte processionen sig i gang. Alpejægerne med musik, byens musik og den store festkomité, pigespejdernes vandrende bøgeskov, det danske militær-orkester og kompagnierne med de mange beredne officerer, marinesoldaterne med musikkorps, spejderne med do., drengeforbundet med do. Og så publikum, der for øvrigt for en del stak genveje for atter og atter at se toget drage forbi. Franskmændene hastede lidt forud for den danske procession for at tage honnørstilling ved kaserne. Det danske indtog var så taktfuldt, så passende og så værdigt! Det gik med fuld militær præcision, med vældigt slag med fusserne, med flyvende faner og klingende spil. Og både da bataljonen stod langs kajen og senere ved kaserne blev bataljonens fane ført højtideligt langs fronten til fanemarchens toner og hilst af publikum. Men der var hverken gjaldende triumf eller udæskning i det indtog. De var bare så forfærdelig glade alle sammen: Officerer, soldater og publikum. Det var som et gensyn af længe adskilte familiemedlemmer. Officerer og soldater strålede af glæde, vinkede med sabler og hænder til det ustandselig hilsende og vinkende og råbende publikum på fortøve, trapper og i vinduer. Blomster kastedes på toget, og der viftedes med hatte og flag".¹³

Indtoget forløb uden demonstrationer fra mindretallet. Nok var der indimellem på ruten nedrullede gardiner, men som øjensvidnet fortæller: "ingen mislyd hørtes. Derimod hørte jeg mange udbrud som "schöne Leute". Tyskerne var jo helt afvænnede med at se velklædte soldater."

Sønderjysk Kommando samles på Nørretorv i Sønderborg lige efter landgangen. Tropperne marcherer på plads. Til hest ses Moltke i midten ved siden af en officer til fods med dragen sabel. Musikkorpset ses nederst i billedfeltet. Helt galt kunne det vel ikke gå, når man i musikkorpset havde en underhornblæser, der hed Mozart Rasmus Poulsen! (Foto: Det Kgl. Bibliotek).

Indtoget i Haderslev og Aabenraa den 5. og 6. maj

6. Regiments Musikkorps fra Odense under ledelse af stabshornblæser, løjtnant Hans Hegeland, meldte sig til tjeneste den 5. maj om morgenen og fulgtes sammen med II Bataljon 2. og 3. kompagni ombord på dampfærgen, Marie, fra Assens. Musikkorpset skulle føre de to kompagnier ind i Haderslev og bagefter sejle til Aabenraa, hvor 3. kompagni skulle have deres indtog: "Idet færgen stod ud af havnen, ledsaget af en torpedobåd, hilstes de ombordværende af befolkningen og I. Bataillons hurraråb [fra panserskibet "Olfert Fischer"], medens nationale toner lød fra 6. Regiments Musikkorps."¹⁴

Indtoget blev ikke mindre pompøst i Haderslev, hvor også det civile byorkester, Haderslev Musikkorps, gjorde god fyldest og som mesten-

dels bestod af dansksindede musikere. På ny blev der holdt velkomstaler, og det var en uendelighed af musik, hurra- og jubelråb, vinken, hilsen, og blomster dalende ned over soldater og musik, der fulgte det store indtog gennem hovedgaderne til Haderslev Kaserne. Haderslev og omegns veteraner fra 1848 og 1864 dannede bagtrop i hestekøretøjer.¹⁵

Musikkorpset fra Odense var allestedsnærværende. Efter indtoget i Haderslev ledede korpset 3. kompagnis indtog i Aabenraa, og allerede dagen efter den 6. maj var de i teten igen med 3. kompagni i husarernes indtog i Aabenraa. Også i Aabenraa udspillede de samme scener med musikkorps og soldater, der nærmest badede sig igennem menneskehavet fra havnen og op til byens hovedstrøg.

Odenseorkestret havde fået lov til at tage sine tre reservemusikere med til Sønderjylland, selvom man strengt vogtede på, at de ikke måtte spille uden for garnisonen. De var derfor også lavere lønnet, men mod et midlertidigt løntilskud kom de med. For at få alle stemmerne i musikkorpset dækket, lånte man musiker [hornblæser] K.V. Nielsen fra 3. Regiment, der egentlig skulle have spillet i 3. og 4. Regiments sammenlagte musikkorps. Musiker Nielsen kunne imidlertid ikke undværes efter indtogene

6. Regiments Musikkorps med reservehornblæsere bagerst i lysegrå M/1915 uniform – 20 mand i alt – tager menneskebad i Aabenraa. Stabshornblæser Hegeland yderst til venstre i forreste gelede. (Foto: Det Kgl. Bibliotek)

og kom først tilbage til kommandoets musikkorps, da 6. Regiments Musikkorps returnerede til Odense den 12. maj, hvor flere måtte tilbage og passe deres arbejde som musikere i orkestergraven på Odense Teater.¹⁶

Rytterstyrkens indtog i Tønder den 7. maj

I en af de gamle stemmebøger, 1. kornetbogen fra 5. Dragonregiments Musikkorps i Randers, har en af dragonmusikerne skrevet med blyant over H.C. Lumbyes vals, "Krolls Balklange", – "Ribe den 5. maj 1920".¹⁷ Netop i Ribe samledes Sønderjysk Kommandos Rytterstyrke – en eskadron fra 3. og 5. Dragonregiment – den 5. maj, og som bevidnet i nodebogen spillede dragonmusikken "koncert på torvet", hvor altså Lumbyes vals også lød. Tidsfæstelsen i nodebogen var et bevis for, at trompeteren [betegnelse for en musiker ved rytteriet] instinktivt anede, at dette var begyndelsen på et stort historisk øjeblik! Musikkorpset blev sammensat af fem musikere fra hvert dragonregiment, ti mands bereden hornmusik. De resterende dragonmusikere – fire mand ved hvert dragonregiment i Århus og Randers – blev tilbage for at kunne varetage opgaver som trompetere ved eskadronerne.

Næste morgen den 6. maj blev der sadlet op, og Rytterstyrken begav sig kl. 9.30 på sin historiske færd mod Tønder med ritmester Dornonville de la Cour og Rytterstyrkens Musikkorps under ledelse af stabstrompeter [musikdirigent] Julius Sønderby fra Randers.¹⁸ Man gjorde holdt ved grænsestationen i Vedsted, hvor ryttere fra omegnen ventede med en veteran fra 1864 i spidsen. Lige inden grænseoverskridningen blev en kort tale holdt af Dornonville de la Cour. Dragonmusikken blæste "Kong Kristian" og dernæst "Der er et yndigt land", som forsamlingen sang. Selve ridtet over grænsen var ladet med symbolik, og da musikkorpset kl. 11.20 intonerede hærens egen salme, "Kongernes Konge", satte rytterstyrken sig i det samme i bevægelse, og rytterne blev nu modtaget på den anden side af grænsen i det genvundne land af sønderjyske piger, og et veritabelt blomsterbad regnede ned over heste, soldater og messinginstrumenter! Kun de tyske toldere så til "i dyb stilhed". Gennem de små byer fortsatte jubelen, man råbte hurra, sang og smed blomster til dragonerne. I Brøns blev rytterstyrken beværtet med kaffe, kage og cigarer! Samme dag nåede man sent om eftermiddagen Bredebro, hvor styrken havde måttet kæmpe sig gennem vedvarende regn og blæst, men ryttere og musikkorps sad dog ranke – "alle i besiddelse af godt humør" efter en hel dag i sadlerne!

Rytterstyrkens modtages på vej til Tønder 7. maj 1920. Stabstrompeter Julius Sønderby i forreste gelede nr. 1 fra venstre (Thorvald Larsen, Det Kgl. Bibliotek)

I Bredebro blev rytterstyrken indkvarteret for natten. Næste morgen den 7. maj fortsatte dragonerne de sidste 14 km til Tønder, hvor indtoget ligesom i de andre byer blev fulgt af et bølgende menneskehav.¹⁹ Rytterstyrken skulle hjælpe grænsegendarmeriet med bevogtningen af den nye grænse, men en af bevæggrundene til at placere eskadronen i netop Tønder var også egnens heste- og ringridningsinteresserede befolkning, og hovedattraktionen blev derfor både hestene og musikkorpset, der gjorde stor lykke, idet det jo var beredent og derfor kunne komme helt ud i marskegnens små landsbyer.²⁰ Det var en vigtig kulturel manifestation efter 56 års udlændighed og fire års krig og forarmethed, hvor mange vel næppe nogensinde havde hørt en koncert før. De dansksindede sønderjyder fik ved indtogene og folkefesterne i musik og sang afløb for al den glæde, man var fyldt af, og al den musik, der havde været forbudt, skulle nu klinge frit.

Forfatteren Svend Thorsen interviewede Moltke som 85-årig, og her havde Moltke en betragtning om regimentsmusikkens rolle: "De danske melodier, som sønderjyderne under fremmedherredømmet knapt nok havde turdet lade lyde i deres egne stuer, i hvert fald ikke for åbne

vinduer, klang nu frejdigt gennem gaderne, og det varede ikke længe, inden det var de danske marcher, man hørte drengene fløjte.”²¹

Månedsvis afløsning af regimentsmusikken

Rytterstyrken i Tønder skulle i maj-juni betjenes af musikerne fra Århus og Randers, men der forelå mærkeligt nok – i modsætning til fodfolksmusikkorpset i Sønderborg – ingen plan for, hvem der skulle efterfølge dragonmusikkorpset, der efterhånden havde været udkommanderet i Sønderjylland i halvanden måned uden udsigt til afløsning. En vis utålmodighed bredte sig, og Sønderjysk Kommando rykkede Krigsministeriet for afløsning: ”Musikerne af 3. og 5. Dragonregiments Musikkorps i Tønder har fremsat ønsket om muligheden af at blive ombyttet som følge af det stærke afbræk, der lides i deres private musik tjeneste ved tjenesten her i Sønderjylland, særlig hvis denne skal fortsættes, skal

Det af 3. og 4. Regiment sammensatte musikkorps giver koncert i Sønderborg, Perlegade set fra Rådhuset. Man ikke stabshornblæser Jens Norup dirigerer sin egen march, ”Holger Danskes March”, hvor han netop har indlagt citater fra ”I alle de riger og lande”, som sønderjyderne elskede, men som ikke måtte synges offentligt under det tyske styre. (Foto: Det Kgl. Bibliotek)

kommandoet, der kan tiltræde anmodningen, indstille at korpset, efter at Genforeningen har fundet sted, ombyttes med andre musikkorps.”²² Musikerne gik nemlig glip af alle deres private musikforretninger i deres hjembyer. Dengang kunne man umuligt leve af kun at være militærmusiker, så i kommandoet forstod man deres ængstelse. Der blev anmodet om afløsning den 17. juli, men korpset blev dog først afløst den 25. juli af 1. Feltartilleriregiments Musikkorps fra København – over en måned efter den første skrivelse!²³ Snart blev den månedsvise afløsning af musikkorpset bedre, og indtil oktober 1923 skiftedes de syv dragon-, gardehusar- og feltartilleriregimenters ni-mands musikkorps fra Jylland og Sjælland til at dække Rytterstyrken i Tønder.

Afløsningen af de to regimenters musikkorps i Sønderborg forløb efter planen: 5. og 6. Regiments Musikkorps fra Vordingborg og Odense ankom den 1. juni. Stabshornblæser Hans Hegeland kom allerede den 28. maj til overlevering med stabshornblæser Jens Norup for – som det hed i kommandobefalingen – at ”få lejlighed til at erholde nærmere instruktion og gøre sig bekendt med det nuværende musikkorps’ musisering.”²⁴ Det afløsende korps kom også op på 25 mand hornmusik, idet de samme syv værnepligtige musikere, der havde spillet med det forrige korps, nu ventede i Sønderborg.

Et mere pudsig eksempel på, hvad man skulle tage stilling til i kommandoet, er en bønsskrivelse fra Fyns Central-Arbejdersangforening, der mindeligt bad, om deres dirigent, overhornblæser Christen Jørgen Christensen fra regimentsorkestret i Odense, der igen i hele juni måned var i Sønderjylland, snart må komme tilbage som deres instruktør! I Sønderjysk Kommando trak regimentsadjudanten nok på smilebåndet, men handlede alligevel storsindet og bevilgede overhornblæseren orlov i fire dage til at få klaret det vokale i Odense.²⁵

Tre ”overtallige hornblæsere af reserven”

Det lykkedes til overmål Krigsministeriet månedsvis at få samlet to musikkorps ad gangen. Fra sidst i oktober 1920 blev det i Krigsministeriet imidlertid bestemt, at fodfolksregimenternes musikkorps for fremtiden kun skulle afgives til Sønderjysk Kommando med ét ad gangen. Til gengæld blev regimenterne bemyndiget til, at deres tre reservemusikere, der hidtil ikke havde kunnet drage med til Sønderjylland, måtte antages til ”frivillig tjeneste”, så længe udkommandoet varede. Snart indså man dog, at næsten ingen af reservemusikerne meldte sig til tjenesten

ved Sønderjysk Kommando, de havde ikke råd til at tage med deres musikkorps, idet det ville gå ud over deres private musikforretninger hjemme.²⁶ Sønderjysk Kommando prøvede at påvirke sagen ved at foreslå, at et antal reservemusikere blev antaget til tjeneste og ansat direkte ved kommandoet. Krigsministeriet indvilligede, og pr. 31. maj 1921 oprettede man ved Sønderjysk Kommando tre stillinger som "overtallige hornblæser af reserven", det vil sige tre reservemusikere, som trådte ind i de forskellige musikkorps, der gjorde turnus i Sønderjylland. Stillingerne blev besat i løbet af sommeren, og de overtallige musikere var: basunisten og lilletrommeslageren, Viggo Damtoft, basunisten og altbasunisten Ejnar Jensen og cornetisten og piccoloblæseren Christian Jørgensen Duus.²⁷ Sidstnævnte var indfødt sønderjyde og havde deltaget i Første Verdenskrig som militærmusiker i Schleswig-Holsteinisches Infanterie-Regiment Nr. 163 på Vestfronten, hvor han i kamp [forment-

8. Regiments Musikkorps foran Sønderborg Kaserne januar 1922 med de tre overtallige hornblæsere og værnepligtige. Fra venstre: Johannes Billesbølle, Ove Ovesen, Christian Jørgensen Duus, værnepligtig musiker, værnepligtig, Thomas Jensen, værnepligtig, Peter Evald Hansen Dyling, Mikkelsen, "Mikkel Horn", Viggo Damtoft, værnepligtig, Ejnar Jensen, værnepligtig, ukendt musiker, Georg Gotfred Nielsen, Ove Ernst Nielsen, stabshornblæser, løjtnant Carl Schwartz, i midten. (Foto: forfatterens arkiv)

lig som sanitetsoldat] blev udmærket med Jernkorset.²⁸ Både Christian Jørgensen Duus og Viggo Damtoft blev faste musikere af 2. Regiments Musikkorps, da det blev forlagt permanent til Sønderborg i 1923.

Herefter var det et musikkorps på ni faste musikere – fra tid til anden med en enkelt eller to af korpsets reservemusikere – der drog til Sønderjylland, hertil kom så de tre overtallige musikere i Sønderjysk Kommando og endelig de værnepligtige, og hermed talte musikkorpset 18-20 musikere. På de nationale festdage, f.eks. Dybbøldagen den 18. april, genforeningsdagen den 15. juni, udfaldet fra Fredericia 1849 den 6. juli, og på dagen for Istedslaget den 25. juli 1850, fik man fra kommandoets side tilrettelagt det sådan, at det tilgående musikkorps blev slået sammen med det afgående musikkorps, der sammenlagt præsterede et 25 mands musikkorps.²⁹

"Disse landsbyfester – Jeg glemmer dem aldrig"

I sin vejledning understregede Moltke flere gange vigtigheden af, at sønderjyderne og soldaterne lærte hinanden godt at kende:

"Udrykning i terræn skal finde sted og marchveje vælges således, at byerne hyppigt får lejlighed til at se soldaterne. [...] Hvor der er lejlighed til det, føres mandskabet gennem de egne, hvor vi har vore krigsminder. [...] Gymnastik, feltgymnastik, idræt, badning, hvor forholdene er til det, bør afholdes mest muligt; herved bliver der også lejlighed til at komme i forbindelse med befolkningen f.eks. gennem opvisninger og afholdelse af sportskampe med de lokale sportsforeninger. [...] Jeg kan under de forhold, hvor besættelsestropperne kommer til at virke, ikke nok som fremhæve betydningen af, [...] at afdelingerne kommer i god kontakt med befolkningen."³⁰

Vi vil lade regimentsadjutant H.E. Christensen fortælle om denne fine konstellation:

"Disse landsbyfester i genforeningssommeren, hvor forløb de smukt og ofte rørende. Jeg glemmer dem aldrig. De bragte følelser og stemninger frem, hvis forudsætning var den tabte krig i 1864 med efterfølgende tysk forsøg på undertrykkelse af den danske folkesjæl og Verdenskrigens ulykker og trængsel og så til slut den store glæde: Genforeningen. Alt dette kom som regel smukt og værdigt til orde hos de militære og de lokale, civile talere. Regimentsmusikken spillede så en national melodi, hvorunder mandfolkene, især de indfødte, kom til at se alvorlige

og tunge ud af øjnene, medens de vel tænkte på egne oplevelser og faldne slægtninge og kammerater i Verdenskrigen, og mange af kvinderne græd eller blev i hvert fald fugtige i øjnene. Så kom det sønderjyske kaffebord og efter det festens 2. del: Regimentsmusikken spillede op til dans! Og så svang de samme alvorlige mænd og kvinder og danske Jenser sig i skøn forening glade i dansen. Sønderjyderne var i 1920 af nærliggende årsager ca. 6 år bag efter denne kunst, der kaldes "moderne dans", men som til gengæld befalingsmændene og de menige fra Nord for Kongeåen forstod sig på, eller i hvert fald bildte sig ind at kunne. Og sønderjyderne, især de unge piger, ville gerne lære kunsten."³¹

Men det var ikke kun i genforeningssommeren, man kom sammen på denne måde. Endnu over et år efter Sønderjysk Kommandos ankomst kunne et besøg forme sig som et rent triumftog. I efteråret 1921 rykkede et kompagni ud på en tredages tur til Nordals. Tidligt en morgen marcherede det af sted fra Sønderborg med fuld musik. Da kompagniet var kommet uden for byen, blev musikkorpset sendt i forvejen på ladet af kommandoets store lastbil til Spang, den første by på turen. Her spillede regimentsmusikken koncert midt i landsbyen, og når kompagniet nærmede sig, rykkede musikkorpset tilbage til de første huse, og så marcherede soldaterne med fuld musik gennem byen, hvor man så folk komme løbende ud for at hejse Dannebrog. Musikkorpset blev igen kørt frem til næste by og successen blev gentaget igen og igen. Overalt kom flagene op, og folk stimlede sammen ved vejen. Da kompagniet nåede sit bestemmelsessted i nærheden af Nordborg, blev mandskabet fordelt mellem kvarterværterne til spising, og samme aften mødtes hele byen og kompagniet i forsamlingshuset. Her holdtes der taler, fædrelandssange blev sunget, og musikkorpset spillede til dansen, lige til kompagniets kaptajn ved midnat lod retræten blæse.³²

Et kig ind i Rytterstyrkens arkiv bekræfter, at der også var rift om det beredne musikkorps. Man finder alt fra forespørgsler på koncerter og til ringridninger rundt omkring i marskegnene, hvor musikkorpset i årene fremefter blev en vigtig deltager. Den 27. juni 1920 afholdtes en stor folkefest på den tidligere Zeppelinbase, som nu husede II Bataillons 1. og 4. Kompagni. Stabshornblæser Hans Hegeland og det store musikkorps og stabstrompeter Sønderby og Rytterstyrkens Musikkorps underholdt, og der var både rideopvisning, infanteriøvelser, folkedans og fodboldkamp afsluttende med et kæmpe sønderjysk kaffebord for 4.000 gæster fra Tønder og omegn i basens flyhangar!³³

Sønderjysk kaffebord og regimentsmusik – Sønderjysk Kommandos besøg på Kegnæs i maj 1920. (Foto: Det Kgl. Bibliotek)

Christian X rider over grænsen

Lørdag den 10. juli oprandt. Mange militære musikkorps var de følgende dage i Sønderjylland. Ved den gamle grænse ved Frederikshøj stod stabshornblæser, løjtnant Ludwig Makwarth, med 7. Regiments Musikkorps fra Slagelse – og reservemusikerne – klar til at modtage kong Christian X. Makwarth var en meget dygtig arrangør af musik og komponist til nogle fine marcher – og til ørehængeren "For hans far han var vognmand i Slagelse!" Men det var ikke døgnfluerne, der nu skulle lyde. Korpset afventede. Klokken 9.20:

"Nu var kongen lige ved æresporten. Han havde taget sin chakot af og hilste med små nik til begge sider. Man kunne se, hvor bevæget han var. Nu var det, som holdt han hesten an og så til vejrs mod indskriften og flagene ovenover, som rørte sig i morgenvinden. Og nu – der er i dette øjeblik fuldkommen stille omkring ham – er kongen lige under æresporten. En dæmpet trommehvirvel – og kong Christian den Tiende er redet over grænsen ind i Sønderjylland. Et kort kommandoråb – og nu rasler det af geværer, der præsenteres, og honnørmarchen smælder fra trompetterne. I samme nu slår hurraråb og hyldestilsener sammen om ham."³⁴

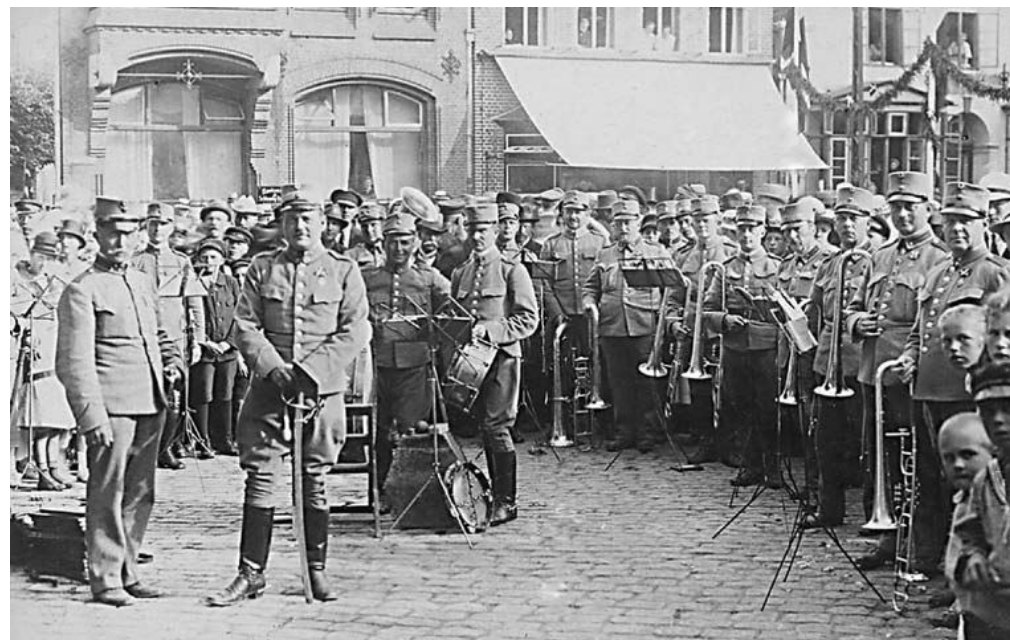
Chr. X lige før han rider under æresporten. Til højre ses stabshornblæser Ludwig Makwarth med 7. Regiments Musikkorps og reservøhornblæsere samt oberst Moltke i forgrunden til hest og æreskompagniet. (Foto: Det Kgl. Bibliotek)

Sådan beskrev Carl Dumreicher det store øjeblik. Dumreicher skrev blot "honnørmarchen", men et kvalificeret gæt på, hvad det dækkede, vil selvfølgelig være "Riberhus March", kongens uofficielle honnørmarch.³⁵

8. Regiments Musikkorps fra Roskilde, oberst Moltkes gamle regimentsorkester, stod samme dag og afventede på Gammelting i Haderslev, hvor de modtog kongen et par timer efter grænseridtet. Regimentsmusikeren Johannes Billesbølle kunne fra denne dag i et interview i 1970'erne fortælle, at der nær var udbrudt tumult i Haderslev: Stortrommens front havde nemlig påmalet Roskilde Garnisons vartegn, en ørn med udbredte vinger, som også var Roskilde byvåben! Men den mindede mere søn-

derjyderne om den preussiske ørn, og det forhadte symbol ville de ikke se mere, så musikerne var nødt til at dække stortrommens ørn til med et klæde og senere kridte den over!³⁶

Kongen forlod Haderslev ombord på kongeskibet, som kl. 18.30 lagde til i Aabenraa. Her stod 10. Regiments Musikkorps og Rytterstyrkens Musikkorps klar til modtagelse. Efter besøg på Folkehjem og kransenedlæggelser på kirkegården gik det mod kongeskibet igen, og Carl Dumreicher fortæller: "Hen på aftenen, der var meget mørk og meget lun, illumineredes hele Aabenraa, medens danske militærorkestre spillede på torvene og byens borgere, orlogsmatros, soldater og pressefolk mødtes på hovedgaden, hvor hvide lys i røde træholdere stod på pyramidevis i alle vinduer og kongens navnetræk strålede i gasflammer over rådhusportalen."³⁷ De følgende dage spillede de to musikkorps adskillige koncerter sammen.

10. Regiments Musikkorps og Rytterstyrkens Musikkorps (musikere fra 3. og 5. Dragonregiment) spiller omkranset af glade sønderjyder i Aabenraa. Fra venstre stabshornblæser Peter Valsø fra Ålborg, der skiftes til at dirigere med stabstrompeter Julius Sønderby fra Randers. Foto: postkort.

Genforeningsfesten på Dybbøl

Søndag den 11. juli på havnepladsen i Sønderborg var det igen stabshornblæser Ludwig Makwarth, der aflagde honnør foran det sammensatte musikkorps fra 7. og 8. Regiment, der tillige med Livgardens Musikkorps spillede, da kongen inspicerede æreskompagnierne fra Livgarden og Sønderjysk Kommando. Ved ti-tiden begyndte festprocessionen at samle sig på Sønderborg Slotsplads, og kl. 11.00 marcherede musikkorps efter musikkorps med hver deres gruppe over pontonbroen og op til festpladsen i Dybbølskanserne, hvor vi vil lade Dumreicher fortælle fra Kongeskansen:

”Fortroppen af festtoget var nu nået ind i skansen og passerede langs veteranernes lange række, [...] Muntre horn-toner, der bliver til ”Holmens faste Stok” – og en deling marinesoldater svinger i rask march til højre og træder an helt omme bag kongetribunen som en streg af hvide huer. [...] Og dér – midt i flagalleen [...] Garden selv, ubevægelig under bjørneskindshuerne, rede til at rykke ind. Med ét tonerne af ”Dengang jeg drog afsted”. I samme nu er det, som hele Skansen lytter efter, ser mod indgangen, [...] de første gardisters taktfaste parademarch [...] jublende råb, mens geled slutter op efter geled [...] Og endelig er kongen nået hen til trappen, som han langsomt stiger op ad. Nu sætter han sig midt-for mellem de to hvidklædte dronninger og Dybbølfesten begynder.”³⁸

De næste dage besøgte kongen mange byer, og om aftenen den 14. juli havde Ålborgmusikerne fra 10. Regiment den ære at spille under Christian X's taffel ombord på kongeskibet i Aabenraa Havn. Stabshornblæser Peter Christian Valsø og hans musikere trak i de hvide handsker, og som det hed i kommandobefalingen: ”Programmet sammensættes af 10 numre og skal bestå dels af fædrelandsmelodier og dels af anden god lodig, dansk musik.”³⁹ Aftenen sluttede med stor tappenstreg.⁴⁰ Under fakler og klingende spil gik tappenstregen fra markedspladsen gennem gaderne ned til kongeskibet, hvor kongen fra dækket takkede og opfordrede til et ”Danmark, leve!”, og man sang ”Der er et yndigt land”, inden man drog tilbage.⁴¹

Musikken der blev spillet

Det er blandt meget andet de kendte nationale toner, man genfinder i regimenternes stemmebøger – arrangeret af musikdirigenterne – lige fra Kuhlaus og Dupuys ouverturer til H.C. Lumbyes fejende valse, polkaer og elektrificerende galopper. Arvtagerne, sønnerne Georg og Carl Lumbye, fylder også godt op i de militære nodebøger med deres lige så festlige Tivoli-musik. Hyppigt støder vi på H.J. Larsens ”Heise og Weyse Potpourri”, Th. Pöckels ”Buket af danske Selskabssange”, G.C. Bohlmanns ”Hartmann og Gade Potpourri”, Ludwig Makwarths udtog af Carl Nielsens opera ”Maskarade” ligesom Frederik Nielsens ”Fantasi over danske Krigssange”. Hærens egen musik, marcherne, er selvfølgelig rigt repræsenteret: Kong Frederik VII's Honnørmarch af H.C. Lumbye, og C.C. Møllers ”Bataille March” fra 1864, der egentlig blev holdt over dåben som ”Sejrmarch”, men som Møller ved nederlaget omdøbte. J.F. Frøhlichs ”Riberhus March”, der var Chr. X's uofficielle honnørmarch. Hans fars, Frederik VIII's kendte honnørmarch af Balduin Dahl, som militærmusikerne omdøbte til ”ning nu”, idet musikerviddet havde sat tekst til den iørefaldende march: ”Skal du med på beværtning nu!”. H.C. Lumbyes ”Kong Christian IX's honnørmarch” fra 1864, som vel dårligt havde været spillet i Sønderjylland før nu. ”Fredericia Sejrs Reveille” fra Treårskrigen store udfald fra Fredericia 1849 med trioens kække ”I Natten klam og kold bag Fredericias Vold”. C.C. Møllers ”Hilsen til Den Danske Nordsøeskadre” (I mange af stemmebøgerne blot benævnt ”9. Maj March”) skrevet efter krigen eneste lysglimt, flådens sejr over den preussisk-østrigske eskadre ved Helgoland 1864. H.C. Lumbyes ”Hilsen til vore Venner” og endelig Hornemann og Fabers uopslidelige sang fra 1848, ”Dengang jeg drog afsted”.⁴²

Et kig i 8. Regiments Musikkorps' små stemmebøger med salmer og fædrelandssange – 171 numre i alt – der højst sandsynligt var med korpset til genforeningsfestlighederne, afslører også en bred vifte af sange fra den Den blå Sangbog.⁴³ Eksempelvis ”Vift stolt på Codans bølge” over sønderjydernes kampsang, ”Det haver så nyeligen regnet”, til en af de sange, der i tyskertiden ikke måtte trykkes i Den blå Sangbog, ”Slesvig, vort elskede omstridte Land”.⁴⁴ Det havde en stærk symbolsk betydning, at sangene nu kunne spilles frit ved regimentsmusikens koncerter, og at det nu ikke mere var suspækt offentligt at høre og at synge dem.

Den mere "hotte" dansemusik er også repræsenteret. Som regimentsadjutant H.E. Christensen husker, var de sønderjyske piger meget ivrige efter at lære den "moderne dans" af de værnepligtige "Jenser". Efter USA's indtræden i krigen kom jazzen med de amerikanske militærorkestre til Europa, og de militære stemmebøger har også et bredt udvalg af den nye musik. Danske komponister skulle jo først lære den ny stil, så derfor kunne man ikke her helt følge oberst Moltkes ord om at spille dansk. Det er derfor amerikanske og franske One- og Two Steps, Fox Trots, samt det helt nye fænomen, Jazz Fox Trot, der findes i nodebøgerne, så kedeligt har der ikke været på de sønderjyske dansestrader, når regimentsmusikken spillede "hot"! Danskerne var dog lærenemme, og fra 1921 og fremefter var det keredanske produkter, der dominerede markedet: Henrik Clausens "Byens Melodi, Klokke Foxtrot", Edvard Brinks "En lille Rystedans" og "Kanske Frøken Karlsson dansar lite Charleston, Fox Trot", R. Sønderskovs "Mr. Teddy Fox-Trot" eller P. Poulsens "Vestkystens Shimmy-Fox" for blot at nævne nogle af stemmebøgernes slagere.⁴⁵

Folkeunderholdning

I løbet af sommeren 1920 strømmede danske kunstnere til for at optræde i det genvundne land. Det var blandt andre de meget afholdte kongelige skuespillere, Adam Poulsen og Robert Neiiendamm. "Forvarsministerens Foretagsudvalg" stod bag foredrag og musikalsk underholdning for befolkning og soldater i garnisonsbyerne Sønderborg, Aabenraa, Haderslev og Tønder. Vekslende med Sønderjysk Kommandos Musikkorps – Ludwig Makwarth og 7. og 8. Regiments musikere – underholdt de to skuespillere sidst i juli måned med Oehlenschlägers "Guldhornene" og "Sct. Hans Aftens Spil", A. Daudet; "Den sidste Time i Modersmålet" og Aage Bernthsens digt i anledning af Genforeningen, "Danmark til Sønderjylland". For Neiiendamm var det samtidig et kært gensyn og en oprejsning, idet han på en oplæsningstourné i Nordslesvig 1907 havde fået udvisningsordre af de tyske myndigheder.⁴⁶

En stor folkekoncert blev tillige afholdt på Dybbøl Banke den 5. august med en lige så stor berømt, kongelig kammersanger Peter Cornelius, som havde turneret Europa tyndt på alle de førende operascener. Manden, der havde sunget Wagner i Bayreuth under instruktion af Cosima Wagner, stod nu på Dybbøl og sang mere hjemlige toner akkompagneret af det sammensatte musikkorps fra 9. og 10. Regiment

under ledelse af stabshornblæser Rudolf C.C. Tezschnner fra Viborg.⁴⁷ Senere samme måned var det visesangeren, Christian Gottschalck, – senere kendt fra Tivolirevuen med Worsings og Brandstrups ørehænger, "Hils fra mig derhjemme, hils min far og mor!" – der medvirkede ved folkekoncerterne sammen med Rudolf Tezschnner og hans musikere.⁴⁸

Uniformering og instrumentering ved Sønderjysk Kommando

I 1920 herskede det, der af militær- og uniformshistorikere er blevet betegnet som uniformforvirringens tid. De militære musikkorps var ingen undtagelse fra resten af hæren. Her befandt man sig fra 1903 og fremefter i en skøn blanding af forskellige uniformsmodeller. Man kunne således opleve et musikkorps iklædt både blå dobbeltradede M/1889 uniform; grågrøn M/1903 uniform; enradet blå uniform M/1910; lysegrå M/1915 uniform og den senere gulbrune M/1923 uniform. Uniformeringen i rytteriets og artilleriets musikkorps var dog ens indtil indførelsen af uniform M/1923, så herskede forvirringen også her.⁴⁹

I Sønderjysk Kommando var alle sejl sat til, og næsten intet blev overladt til tilfældighederne – heller ikke uniformeringen. Fra kommandoets indtog i garnisonerne og nogle måneder frem var al mandskab i infanteriet iklædt den sidst tilkomne lysegrå M/1915 uniform. Også infanterimusikkorpsene var iklædt den lysegrå uniform ved indtogene, og selv Christian X var i den lysegrå generalsuniform, da han red over grænsen! Sommeren igennem ses den samme uniform på fotos af musikkorpsene, men i takt med, at mandskabet udskiftedes og nye musikkorps blev tilkommanderet gik den ens uniformering fløjten. Som den uniformskyndige A.N. Hvidt beskriver det: "Så hurtigt som det kunne lade sig gøre, tog officererne atter blå tøj i brug – og kort efter sendtes yderligere blå tøj "til opslidning" til mandskabet til daglig tjeneste."⁵⁰

Ingen regel uden undtagelse: det eneste musikkorps, der fra begyndelsen ikke var iklædt M/1915 var 6. Regiments Musikkorps fra Odense, hvis medlemmer bar dobbeltradede M/1889. Sønderjysk Kommando skrev til Krigsministeriet dagen efter Odensekorpsset var taget hjem: "Musikkorpsset ønskes, hvis det er muligt, i grå uniform eller i al fald i ensartet uniform" og da musikkorpsset fra Odense allerede i juni kom til Sønderjylland igen, var det i lysegrå uniform!⁵¹

Musikkorpsene havde dels nyskrevne stemmebøger, dels stemmebøgerne fra normeringen på de 20 mand (1880-1911) med til Sønder-

jylland, og de ekstra musikere dublerede melodistemmerne, så instrumenteringen ved "det store fodfolksmusikkorps" kom til at se sådan ud ved Genforeningen:⁵²

3 piccolo-kornerter i es	1 tuba i f
4 kornerter i b	1 helikon i f
2 trompeter i es	1 lilletromme
2 ventilaltbasuner i es	1 stortromme
4 ventiltenorbasuner i b	1 par bækkener
1 ventilbasbasun i f	

Rytterstyrkens Musikkorps bestod fra maj 1920 af ti-mands bereden hornmusik. Sidst i juli og fremefter betjentes Rytterstyrken udelukkende af ni-mands bereden hornmusik, og der blev kun spillet med én piccolo-kornet:

2 piccolo-kornerter i es	1 ventilaltbasun i es
2 kornerter i b	3 ventiltenorbasuner i b
1 trompet i es	1 tuba eller helikon i f

Sønderjysk Kommando opløses

En vinteraften i slutningen af 1920 sad et par sønderborgere og gjorde op, hvilken af årets mange oplevelser der for dem var blevet den største. De havde været med til de franske alpejægeres ankomst, til afstemningen den 10. februar, de danske troppers overvældende festlige indrykning den 5. maj og til kongefesten i juli på Dybbøl. – "Den 5. maj 1920 var nu alligevel vor største oplevelse!", blev de enige om. "I det øjeblik vi så krigsskibet [panserskibet Olfert Fischer] med danske soldater runde pynten i Allsund, følte vi os med ét sikre. Al tvivl svandt! Så var det virkelig en kendsgerning, at vi var i Danmark igen!"⁵³

I 1923 blev det tidsbestemte Sønderjysk Kommando opløst, og med hærloven af 1923 fik den sønderjyske landsdel permanente garnisoner. Kommandoets chef, oberst Moltke, blev udnævnt til generalmajor og blev chef for Første Jyske Division med hovedsæde i Sønderborg. Derfor var det også naturligt, at Sønderborg fik varig regimentsmusik. Økonomien var der imidlertid ikke på forsvarsbudgettet til oprettelsen af et regiment mere, så man besluttede, at 2. Regiment i Helsingør blev

omgarnisoneret til Sønderborg Kaserne. I Helsingør var man selvfølgelig meget nedslået over at skulle miste sit regiment og musikkorps, som havde været garnisoneret på Kronborg siden 1867, og inden musikkorpsset drog fra Helsingør modtog det ved den sidste marchtur gennem Øresundsbyen en laurbærkrans med følgende inskription på de rødhvide silkebånd, som storsindet tilkendegav, at det var med "sorrige og glæde", man afgav byens musikkorps til netop de sønderjyske brødre:

"Til 2. Regiments Musikkorps, Kronborg, den 15.4.1923.

Tungt er det at se Musikkorpsset drage
fra Kronborg med de stolte spir og tage.

I drager ned for "brødrene" at glæde
mens savnet stedse her vil tage sæde,

til afsked tag et hjerteligt farvel,

gid laurbærkransen følge jer med held."⁵⁴

Musikkorpsene i infanteriet blev ved hærloven af 1923 opnormeret til 15 faste musikere samt mulighed for op til fem værnepligtige musikere, så 2. Regiments Musikkorps, der kom til Sønderborg, kunne variere op til ca. 18 musikere.⁵⁵ Tillige blev det i korpset muligt at spille med lille harmonibesætning, det vil sige hornmusik tilført tre klarinetter og en fløjte. I spidsen stod musikdirigenterne Tage Christoffersen, senere Harald Jensen og fra 1928 Hans W. Kofoed. Sidstnævnte var nærmest "barn af huset"; Kofoed var hornblæser i 2. Regiments Musikkorps, der i september-oktober 1920 var sammenlagt med 1. Regiments Musikkorps ved Sønderjysk Kommando. Det sammenlagte korps blev ledet af stabshornblæseren ved 1. Regiment, Christian Ehlers, der derfor blev den, der indstillede Kofoed – efter endt prøvetid på tre måneder – til fastansættelse som underhornblæser (Hornblæser III) i oktober 1920. Musikkerne kom nu heller ikke som trækfugle mere, men flyttede til Sønderborg og Tønder med deres familier og blev snart en naturlig del af byernes fysiognomi og dagligliv.⁵⁶

I Tønder indtrådte med hærloven af 1923 et noget særpræget arrangement. Heller ikke her var der midler på forsvarsbudgettet til at oprette et rytterregiment mere, så man bibeholdt navnet Rytterstyrken i Tønder med mandskab fra 5. Dragonregiment i Randers og 3. Dragonregiment i Århus. Musikkorpsset, der blev underlagt garnisonskommandanten i Tønder, blev lige så usædvanligt sammensat, en nærmest salomonisk løsning: Fra gammel tid havde de to Århus-korps, 3. Dragonregiments Musikkorps og 3. Feltartilleriregiments Musikkorps, ved de offentlige

2. Regiments Musikkorps holder hvil i skanserne på Dybbøldagen den 18. april 1932. Et hyggeligt, lille dansk regimentsorkester eller rettere en fredsbevarende styrke i det sønderjyske! Fra venstre: Musikdirigent Hans W. Kofoed, Jensen, ?, Jørgensen Duus, Jakobsen, ?, Rosted, Sørensen, ?, Johansen, Borup Nielsen, Pedersen, værnepligtig, ?, Bramsted, Poul Sørensen. (Foto: Mogens Gaardbo)

konserter spillet sammen, fordi begge korps kun var på hver ni mand.⁵⁷ Da Århus således havde to ryttermusikkorps fik man den idé at danne musikkorpset i Tønder af musikere fra disse to korps, så det tilbageblevne musikkorps i Århus kunne være tjenstgørende ved både feltartilleri- som dragonregimentet i byen. Denne sammensætning afprøvedes tillige nogle gange 1921-23, inden Sønderjysk Kommando opløstes.

Musikkorpset i Tønder sammensattes af fire artillerimusikere og fem dragonmusikere, hvoraf musikdirigenten Jørgen Ribøl selv spillede med, og blev til 3. Dragonregiments Musikkorps. I Århus dannedes korpset af fem artillerimusikere og fire dragonmusikere. Musikdirigenten, Einar Knudsen, der ellers havde været stabstrompeter ved byens dragoner, gik over til artilleriet og spillede selv med i korpset, der blev til 3. Feltartilleriregiments Musikkorps.⁵⁸ Musikere i Tønder var stadig administrativt tilknyttet deres to regiment, men var udelukkende tjenstgørende i Tønder. Uniformsforvirringen nåede hermed nye højder både i Århus og Tønder, hvor man kunne opleve et musikkorps på ni mand iklædt ikke mindre end tre forskellige uniformer!

Den uens uniformering huede sikkert ikke generalmajor Moltke! I alle skriftlige vidnesbyrd rostes han administrativt og menneskeligt for at have klaret Sønderjysk Kommandos besættelse af Sønderjylland på smukkeste vis. Tidligt havde han sans for dansk musiks og sangs identitetsskabende betydning i genforeningsprocessen, og han forblev dybt engageret i den kulturelle virkeliggørelse af Genforeningen. Op gennem 1920'erne var han drivkraften i det folkelige foreningsarbejde sammen med den sønderjyske befolkning. Sjældent er en afgående militær chef vist blevet hyldet, som han blev af sønderjyderne ved sin afsked i 1929!⁵⁹

Requiem for regimentsmusik

1930'ernes økonomiske depression satte imidlertid ind, og i 1932 indtraf den helt store katastrofe: Forsvarsudgifterne skulle bringes ned. Generalstaben ville ikke skære landets infanteriregimenter ned til seks men holdt på syv; regeringspartierne, Socialdemokratiet og Radikale Venstre – med tilslutning af Venstre – havde så reelt valget mellem at nedlægge et regiment eller ofre regimentsmusikken. Det sidste blev tilfældet, og i sommeren 1932 blev alle landets militære musikkorps nedlagt, undtaget var Livgardens Musikkorps. I Tønder og Sønderborg spillede korpset afskedskoncerter, og folk strømmede til for at tage afsked med deres populære musikere. Det ses blandt andet i det skudsmål, man gav 2. Regiments Musikkorps, da det blev nedlagt:

"Korpsets virksomhed i Sønderjylland er med rette blevet betegnet som udpræget vogter for dansk musik og var blandt den sønderjyske befolkning en afgjort national kulturfaktor, som i særdeleshed på de nationale festdage var af stor betydning, idet korpset da assisterede ved de store sammenkomster og møder, ved disse lejligheder endog flere steder på én aften. I sommermånederne foretog korpset talrige rejser rundt omkring i landsdelen og gav koncerter til stor glæde og berigelse for befolkningen som herved fik lejlighed til at stifte bekendtskab med dansk og nordisk musik, som altid var repræsenteret på korpsets koncertprogrammer."⁶⁰

Regimentsmusikkens stjerne slukkede i Sønderborg og Tønder, da man måske havde mest brug for dens danske melodier. Året efter – ved nazisternes magtovertagelse i Tyskland – blæste slesvig-holstenske nazister straks til revanche mod 1920-grænsen!⁶¹

Den tyske besættelse og den danske regimentsmusiks genoprettelse

Militærmusikkens afskaffelse medførte en svækkelse i det nationale arbejde, og henvendelser og opfordringer fra befolkningen om en genindførelse af militærmusikken i Sønderjylland indløb til regeringen i København uden resultater. I 1934 sendte et stort antal kendte sønderjyder en adresse til statsminister Th. Stauning om at få regimentsmusikken tilbage, men endnu i 1939 afviste den socialdemokratiske forsvarsminister Alsing Andersen al tale om en genindførelse.⁶² Mange sønderjyder havde tillige op gennem trediverne bange anelser over den store nabo i syd, godt hjulpet på vej af store dele af den tysksindede del af befolkningen, der åbenlyst sluttede op om det nazistiske styre i Tyskland. Til tonerne af nazistiske slagsange med "Schleswigsche Kameradschafts Musikkorps" i spidsen under hagekorsfaner iført kasket, skrårer og fedtlæderstøvler krævede man grænsen revideret, så man snart måtte komme "heim ins Reich". Ved et valg møde i Tønder forud for folketingsvalget i april 1939, råbte hjemmetyskernes fører, dyrlæge Jens Møller, der i øvrigt havde været nede og at besøge Hitler i samme ærinde, under fanatisk bifald og heilen: "Fører, gør os fri!"⁶³ En skæbnesvanger morgen i april vågnede sønderjyderne så bogstaveligt talt op til "Platzkoncert". Blot var det ikke et hyggeligt, lille dansk militær orkester, som musicerede, men derimod tysk militærmusik leveret af Værnemagtens musikkorps. Den sønderjyske befolkning græmmede sig, størsteparten af hjemmetyskerne frydede sig, politikerne krympede sig. I august 1940 tog repræsentanter for Dansk Musikerforbund og Dansk Militærmusikerforening endnu engang deres gamle forslag op om en genindførelse af regimentsmusikken som en modvægt til tyskerne massive opbud af militærmusik, men flere kræfter var dog i gang i samme ærinde i den militære ledelse, og denne gang var politikerne lydhøre. Forsvarsminister Søren Brorson (Venstre) fremlagde forslag om militærmusikkens genindførelse, og lovforslaget blev vedtaget i Rigsdagen den 20. november 1940.⁶⁴ I alt genoprettedes dog kun fire musikkorps, men Sønderborg var igen heldig og fik sin regimentsmusik tilbage i 1941.

2. Regiments Musikkorps tilbagekomst til Sønderborg den 4. maj 1941 med blomsterbad og tusinder af mennesker kan bedst sammenlignes med indtoget i 1920. Samtidig var det en vældig opmuntring i en mørk og truende tid, da en 10.000-tallig folkeskare tog imod deres mu-

sikkorps, hvor flere af de tidligere musikere var iblandt.⁶⁵ Ni år havde man måttet undvære dem, og samtidig blev det en folkelig manifestation over for besættelsesmagten, som fløjtenisten og althornblæseren, Povl Sørensen, "lille Søren", huskede det: "I 1941, da musikkorpsset igen blev oprettet, spillede vi ved Sønderborg Rådhus. Aldrig har jeg set så mange mennesker. Folk stod tæt pakket i Perlegade og alle tilstødende gader. Ud over at vi spillede, var det jo en tavs demonstration mod tyskerne."⁶⁶ Erik Randel, der var dreng under besættelsen, har også fortalt om sine helte i regimentsmusikken:

"Jenserne gik til og fra skydebanen, der dengang lå ved vandet lidt længere ude end den sorte badeanstalt. Vi kunne inde i byen høre, når de fyrede deres Madsen-maskingeværer af – lidt trygt, så stod det da ikke helt galt til. På vejen til og fra sang de ofte "Dengang jeg drog afsted", som ikke er helt sød ved tysken, mens vi drenge prøvede at løbe ved siden af. Det gjorde vi med endnu større entusiasme, når det genetablerede 2. Regiments Musikkorps trak op fra kasernen med imponerende tamburmajors [stabstambur] Sundvang i spidsen og gav søndagskoncert foran rådhuset, hvor dirigenten Hans Kofoed meget stringent sørgede for takten. Når jeg skriver stringent, er det, fordi han også var sådan, når han i sit hjem på Skolevej (nu Asylvej) skulle lære stakkels mig at spille klaver, når jeg meget hellere ville spille fodbold."⁶⁷

Blot halvandet år senere oplevede man den bitre dag, da Sønderborg garnison blev ophævet. Musikkorpsset og garnisonen blev af besættelsesmagten i november 1942 sammen med al dansk militær tvunget til at rømme Jylland på grund af den jyske vestkysts egnethed for en allieret invasion. En sidste parade blev holdt, hvor 10.000 mennesker havde stillet sig på ruten. Kl. 15.30 drog 2. Regiments Musikkorps ledsaget af sergentskolen gennem byen. Ved ankomsten til Rådhuspladsen kom flere sønderborgere lige fra arbejde og stødte til. Man følte sig som en stor familie, og alle ville hilse på soldater og musikkorps en sidste gang. Det var næsten som i maj 1920, men "afdæmpet af den vemod, befolkningen følte ved den forestående adskillelse". Dannebrog blev strøget og hagekorset vejede nu på Sønderborg Kaserne, hvor tyske tropper rykkede ind. Den 12. november drog musikkorpsset og de sidste soldater af 18. bataljon til dets ny garnison i Fåborg.⁶⁸

Rundt på Fyn musicerede korpset under stor bevågenhed fra befolkningens side indtil den 29. august 1943, hvor det tilbageværende danske militær i morgentimerne blev angrebet af tyske tropper og ef-

terfølgende interneret. Musikkorpset blev frigivet efter 14 dages tid. Musikerne gik dog ikke i dvale, men fortsatte nu som civilt orkester, hvor de hele perioden fik udbetalt løn af staten. Man spillede blandt andet radiotransmitterede koncerter fra slotsgården i Sønderborg med "medlemmer af det tidligere 2. Regiments Musikkorps", eller som det også annonceredes, "Kofoeds Hornorkester". Derfor kunne musikkorpset også træde i aktion i de første majdage i 1945 og spille til befrielsesfestlighederne og de mange frihedskæmperparader.

I sommeren 1945 blev 25-årsdagen for den store genforeningsfest på Dybbøl markeret den 11. juli, og 2. Regiments Musikkorps spillede som så mange gange før i Kongeskansen for dronning Alexandrine, kronprinseparret Frederik og Ingrid og næsten 60.000 festende sønderjyder. Man savnede Christian X, men han var for sygdomssvækket til at deltage.⁶⁹

Det genoprettede 2. Regiments Musikkorps modtages i Haderslev maj 1941. På venstre fløj musikdirigent Hans W. Kofoed. Den imponerende stabstambur Sundvang i spidsen (Foto: Nationalmuseets billedsamling)

Sammenfatning og udblik

Moltkes vægtning af brugen af dansk musik og sang i Sønderjysk Kommandos indtog i Sønderjylland blev en ren triumf. Regimentsmusik-korpserne kom med deres danske toner til at "bære" genforeningsfestlighederne og var på mange måder det fællesskabsdannende element i mødet mellem ikke blot den danske hær, men også det officielle Danmark og sønderjyderne. At dette møde lykkedes ovenud, havde Moltke sin del af æren for. Han så klart, hvad de dansksindede havde savnet under fremmedherredømmet, og sønderjyderne fik netop i musik og sang afløb for al den glæde, de var fyldt af, og al den musik, der havde været forbudt, kunne nu klinge frit.

Moltkes vigtige anvisninger i sin "vejledning" havde en vedvarende effekt i udfoldelsen af det kulturelle fællesskab og har sat sig spor i militærmusikkens virke i Sønderjylland op til i dag: Den 1. november 1951 fik 2. Regiments Musikkorps det historiske navn, Slesvigske Fodregiments Musikkorps, og da garnisoneringen i Sønderborg ved oprettelsen i 1941 kun havde været midlertidig, kom musikkorpset i 1953 op til sit regiment på Haderslev Kaserne. Musikkorpset er stadig hjemmehørende i Haderslev og er som altid en vigtig del af grænselandets kulturliv som forsvarets bedste ambassadører.

I dag hedder det Slesvigske Musikkorps, fordi regimentet blev nedlagt, men for et par år siden genopstod det, og i dag er der igen soldater ved fodregimentet på Haderslev Kaserne. Størrelsen er næsten som i 1923, 17 musikere, og her må vi nok konkludere, at oberst Moltke i længden ikke fik helt ret: Det er ikke antallet, det altid kommer an på; musikernes dygtighed spillede bestemt ind, og musikkorpset i dag består af topprofessionelle musikere. Men måske det vigtigste var – og er – hvad for en musik der spilles. Når musikkorpset har optrådt ved tyske tattoos [Musikschau], står der synlig respekt om det, og det er gang på gang blevet præsenteret som "klein – aber fein"! I Krigsministeriet kunne man heller ikke – som beskrevet – i længden opretholde ordningen i Sønderjysk Kommando med, at to musikkorps ad gangen skulle gøre tjeneste, men man kom alligevel op på en 18-19 musikere i ét korps, og sønderjyderne kom til at holde af "den danske model", og måske især de danske toner, der blev spillet.

Slesvigske Musikkorps har et par gange i nyere tid været i farezonen for at blive nedlagt, men hver gang har ikke alene bysbørnene, men mange fra den sønderjyske landsdel, kæmpet for deres musikkorps, og

argumentationen har som for 100 år siden været, at Slesvigske Musikkorps' naturlige opgave er – med oberst Moltkes ord: "Der skal lægges megen vægt på dansk musik" – at være med til at konsolidere det nationale, sproglige og kulturelle fællesskab, Sønderjylland har med Danmark. På det punkt var Moltke mere eller mindre klar over – og dermed forud for sin tid – at musik også rummer kulturel erindring, og at den musik, vi omgiver os med, er med til at definere vores kultur og nationale identitet.⁷⁰ Selv udtalte Moltke som 85-årig, at "hærens medvirken ved Genforeningen ville have formet sig ganske anderledes, hvis der ikke ved de forskellige lejligheder havde været militære musikkorps til at give stemningen luft i toner. Det var festlige øjeblikke, når garnisonen vendte tilbage fra en øvelse med musikkorps i spidsen; enhver dansk, der kunne komme fri, løb ud på gaden eller til vinduet for at vinke og for at fryde sit danske hjerte."⁷¹

På Dybbøldagen den 18. april har danske og tyske soldater i flere år stået side om side ved mindehøjtidelighederne, og da Istedløven i 2011 vendte hjem til den gamle kirkegård i Flensborg stod Slesvigske Musikkorps side om side med Marine Musikkorps Ostsee fra Kiel og underholdt tyske såvel som danske tilhørere. Det er så at sige grænse-landets melodi, den særlige melodi, hvis sår tiden nu har læget. National samhörighed, et nationalt tilhørsforhold og en stærk bevidsthed om landets historiske sammenhæng udelukker bestemt ikke kulturudveksling og fredelig sameksistens. I fremtiden vil der være plads til de nationale forskelligheder, men også det vi kan være fælles om – både danske som tyske toner – i det grænseregionale samliv.

KILDER OG LITTERATUR

Rigsarkivet

- RA, 0201-103, Sønderjysk Kommando, Rytterstyrken i Tønder. Arkivserie: A. Indgåede skrivelser, 79 – 80, 1920 – 1926.
- RA, 0201-103 Generalkommandoen, Sønderjysk Kommando. Arkivserie: C. Kopibøger, 15 – 16, 17, 1920 – 1923
- RA, Forsvarets Arkiv. Den militære nodesamling.
- RA, Forsvarets Arkiv. 1060.008 – Stemmebøger og partiturer fra 7. Regiments Musikkorps.
- RA, Forsvarets Arkiv. 1060.009 – Stemmebøger og partiturer 8. Regiments Musikkorps.

Forfatterens privatarkiv

- Båndede samtaler mellem musikdirektør Johannes E. Billesbølle og hans svigersøn, Aage Laursen, fra 1970'erne. Forfatterens private militære nodearkiv.
- Forsvarsakademiet Bibliotek, Kastellet
- Håndbog for Hæren 1919-1932. Eksemplarer med rettelsesblade og tilskrivninger. 8. Regiments Musikkorps' Nodearkiv.
- www.danskmilitaermusik.dk – Mogens Gårdbos hjemmeside med billedmateriale og filmklip.

LITTERATUR

- Dam-Jensen, Elsemarie: *Sange og sangtradition i Sønderjylland – med særlig vægt på Genforeningstiden*, www.videncenterforsang.dk.
- Dumreicher, Carl: *Genforeningen 1920*, København 1920.
- Hansen, Hans Schultz, *Genforeningen*, Århus 2019.
- Hvidt, A.N.: "Uniformshistorie - forskning - Nogle principielle betragtninger til eventuel debat", *Chakoten*, nr. 1 1967, s. 13-15.
- Jensen, Bernhard: *Som Aarhus morede sig*, Århus 1966, s. 9-13.
- Krøier, J, Hinge, J: *Den danske Underofficer. Et bidrag til hærens historie*, Kbh. 1916.
- Larsen, Kai Edvard: *Den danske soldat i Sønderjylland*, Sønderborg 1970.
- Larsen, Kai Edvard: *Et halvt århundrede i grænselandet*, Sønderborg 1968.
- Larsen, Charlotte Rørdam: "Husker du? Nutidig genlyd af fortid. Om reklamefilms brug af musik og lyd som nostalgi og kulturel erindring", *Dansk Musikforskning online / Særnummer 2012 pdf*.
- Lindhard, Knud: *Klingende spil*, København 1932.
- Randel, Erik: "De Fem forbandede – Og Alligevel – Gode År", *Sønderjyske Årbøger* 2014, s. 335-368.
- Sørensen, Povl: "Et liv med musik", *Slesvigske Fodregiment, Årsberetning 1991*, s. 22-34.
- Svendsen, Nicolai og Thorsen, Svend: *Tiende Februar*, København 1939 med bidrag af generalmajor Carl Moltke: "De danske soldater vender tilbage til Sønderjylland", s. 145-174 og oberst H.E. Christensen: "Dansk officer i genforeningssommeren", s. 230-235.
- Thomsen, Ingeborg Refslund: *Hjemme i Nordlesvig*, København 1961.
- Thorsen, Svend: *Fra Genforeningstiden, Konge og Hær*, København 1952.
- Red. Forlaget Vort Land: *Vor Tids danske Musikere og Tonekunstnere*, København 1937.
- (På www.Danskmilitaermusik.dk ligger forfatterens artikler om dansk regimentsmusik)

NOTER

- 1 RA, 0201-103, Sønderjysk Kommando, Rytterstyrken i Tønder Indgåede skrivelser, 79-80, 1920-1926, RA, 0201-103 Generalkommandoen, Sønderjysk Kommando Kopibøger, 15-17, 1920-1923.
- 2 Moltke 1939, s. 146. Moltke blev sekondløjtnant i Fodfolket 1888, premierløjtnant samme år, kaptajn 1903, kontorchef i Krigsministeriet 1908, oberstløjtnant og chef for Krigsministeriets 1. departement 1912. Han blev oberst og chef for 8. regiment i Roskilde 1918.
- 3 Lindhard, 1932, s. 96.
- 4 Krøier, 1916, s. 272-273. I loven var der dog indeholdt en bestemmelse om, at musikerne skulle have et længere varsel, inden de kunne afskediges, så de kunne nå at skabe sig en ny levevej. Dog skulle ændringen være gennemført senest 31.3. 1915. Et musikkorps kom herved til at bestå af ni faste musikere (kaldet hornblæsere) og tre reservemusikere (kaldet reservehornblæsere), der kun var pligtige at spille i garnisonen.
- 5 Thorsen, 1952, s. 11.
- 6 RA, SK, RT 0201-103 Chefen for Sønderjysk Kommando. Vejledning. Angående tjenesten, uddannelsen m.m. ved afdelinger i Sønderjysk Kommando, s. 2.
- 7 RA, SK, RT 0201-103 Chefen for Sønderjysk Kommando. Vejledning s. 9.
- 8 RA, SK, RT 0201-103 Chefen for Sønderjysk Kommando. Vejledning s. 7.
- 9 RA, SK 0201-103 Skrivelse af 10.3 1920 fra Krigsministeriet til 1. Generalkommando.
- 10 Forlaget Vort land, red., 1937, s. 432; Musikprogram for Musikkorps III Bataillon Füsillier Regiment 86. "Königin" 1913, privateje.
- 11 RA, SK 0201-103 Skrivelse af 10.3 1920 fra Krigsministeriet til 1. Generalkom-

- mando; skrivelse af 17.5. fra Sønderjysk Kommando til Krigsministeriet.
- 12 Filmklip fra indtogene på www.dansk-militaermusik.dk.
- 13 Moltke, 1939, s. 151-158.
- 14 Moltke, 1939, s. 151-152.
- 15 Filmklip fra indtogene på www.dansk-militaermusik.dk.
- 16 RA, SK 0201-103, 6. Regiments skrivelse af 3.5.20 til Sønderjysk Kommando, Sønderjysk Kommandos skrivelse af 20.5 til 3. Regiment.
- 17 8. Rgt. Musikkorps' nodearkiv; Et parti stemmebøger fra 5. Dragonregiments Musikkorps.
- 18 Reportage i Hejmdal den 8. maj 1920.
- 19 Reportage i Hejmdal den 8. maj 1920.
- 20 Moltke, 1939, s. 170.
- 21 Thorsen, 1952, s. 23.
- 22 RA, SK 0201-103 skrivelse af 15.6.20 fra SK til Krigsministeriet.
- 23 RA, SK 0201-103 skrivelse af 13.7.20 fra SK til Krigsministeriet, RA, RT 0201-103 skrivelse af 22.7. 20 fra 1. Feltartilleriregiment til Rytterstyrken i Tønder. RA, SK 0201-103 skrivelse af 13.7.20 fra SK til Krigsministeriet, RA, RT 0201-103 skrivelse af 22.7. 20 fra 1. Feltartilleriregiment til Rytterstyrken i Tønder.
- 24 RA, SK 0201-103 Skrivelse fra SK til Krigsministeriet af 17.5.20.
- 25 RA, SK 0201-103 Skrivelse af 28.5.20 fra Fyns-Central Arbejdsangforening til Sønderjysk Kommando og svarskrivelse af 2.6.20.
- 26 RA, SK 0201-103 Skrivelse af 4.4.21 fra SK til Krigsministeriet.
- 27 RA, SK 0201-103 Skrivelse af 6.6.21 fra SK til 2. Generalkommando om ansættelsen af de første overtallige hornblæsere. Overtallige hornblæsere af Reserven i Håndbog for Hæren 1921; den videre ansættelse i Håndbog for Hæren 1924.
- 28 RA, SK 0201-103 Skrivelse af 4.4.21 fra SK til Krigsministeriet s. 3, Skrivelse af 6.5.21 fra SK til musiker Chr. Jørgensen Duus; Håndbog for Hæren 1921; 1924, om Jørgensen Duus på www.denstore-krig1914-18.dk.
- 29 RA, SK 0201-103 Skrivelse af 8.4.21 fra SK til Krigsministeriet.
- 30 RA, SK 0201-103 Moltkes "Vejledning" s. 4, 6 og 7.
- 31 Christensen, 1939, s. 233.
- 32 Thorsen, 1952, s. 19-20.
- 33 RA SK 0201-103 Skrivelse af 6.7.20 fra SK til Krigsministeriet.
- 34 Dumreicher, 1920, s. 51.
- 35 Tivolis koncertsals dirigent, Joachim Andersen, havde ellers skrevet Kongen en honnørmarch, men den brød Kongen sig mildest talt ikke om, hvorfor han gjorde J.F. Frøhlichs værdige "Riberhus March" fra Bournonville-balletten, "Erik Menveds Barndom", til sin uofficielle honnørmarch, der blev spillet til vagtparaden på Malienborg og derfor sandsynligvis også, da han red over grænsen den 10. juli.
- 36 Båndet samtale mellem Billesbølle og hans svigersøn, Aage Laursen, ca. 1977.
- 37 Dumreicher, 1920, s. 59.
- 38 Dumreicher, 1920, s. 62.
- 39 RA, SK 0201-103 Rundskrivelse af 14.7.20 fra SK til 3. og 2. Bataljon.
- 40 Tappenstreg kommer at det tyske ord "zapfenstreich" - "Zapfen": tap, "streich": slag. Tappenstregen var tidligere signalet til garnisonens soldater om at begive sig til deres natkvarter. Med tiden udviklede tappenstregspatrujlen sig til at blive et militært "skuespil", hvor garnisonen med musikkorpset i spidsen afsluttede nationale festdage, byfester o. lign.
- 41 Dumreicher, 1920, s. 82-83.
- 42 RA Den militære nodesamling samt forfatterens og 8. Regiments Musikkorps' nodearkiv.
- 43 Den blå Sangbog var i hjemmene og forsamlingshusene sønderjydernes kulturelle samlingspunkt i tyskertiden.
- 44 8. Regiments Musikkorps' nodearkiv, Dam-Jensen, s. 6.
- 45 RA Den militære nodesamling samt forfatterens og 8. Regiments Musikkorps' nodearkiv.
- 46 RA, SK 0201-103 Skrivelse af 6.7.20 fra SK til Forsvarsministerens Foretagsudvalg; Skrivelse af 14.7.20 fra SK til Robert Neiiendamm, udateret rundskrivelse med program for turneen.
- 47 De første fonografiske optagelser med operasangere blev akkompagneret af små harmoniorkestre, således kan man f.eks. høre Cornelius i Adolphe Adams Postillonvisen indspillet i 1907. Man foretrak et blæseorkester som akkompagnement, idet strygeinstrumenterne

- ikke kunne høres på optagelserne. RA, SK 0201-103 skrivelse af 19.7.20 fra SK til kandidat Obel.
- 48 RA, SK 0201-103 skrivelse af 18.8.20 fra SK til Gottschalck.
- 49 Hvidt, 1967.
- 50 Hvidt, 1967. (Stabshornblæser Jens Norup ses dog på et foto fra 16.5.20 i "Katrinelund" iført blå M/1889 uniform, ligesom to af musikerne fra 3. og 4. Regiment i forreste geled er i blå. Måske har den lysegrå uniform været til "afluftning". Musikerne var jo i uniformen hele tiden!
- 51 RA SK 0201-103 skrivelse af 17.5. 20 fra SK til Krigsministeriet.
- 52 RA, Den militære nodesamling, Stemmebøger fra 7. og 8. Rgt. Stemmebøger 5. DR. Rgt. 8. Rgt. nodearkiv samt forf. Privatarkiv.
- 53 Thorsen, 1952, s. 16.
- 54 Forlaget Vort Land, red., 1937, s. 433.
- 55 Ved hærloven af 1923 nedlagdes 3. og 4. Regiments Musikkorps, der havde udgjort det store musikkorps i Sønderborg i maj-juli 1920, samt 4. Dragonregiments Musikkorps i Næstved. De overskydende musikere fra de nedlagte korps blev efter ønske overflyttet til de tilbageværende fodfolksmusik-
- korps samt til rytteri- og artillerimusikkorpsene.
- 56 Håndbog f. Hæren 1924-32. RA, SK 0201-103 skrivelse af 16.10.21 fra SK til 2. Regiment, hvor stabshornblæser Chr. Ehlers v. 1. Regiment anbefaler Kofoed til fastansættelse v. 2. Regiment.
- 57 Jensen, 1966, s. 9 og Håndbog f. Hæren 1924.
- 58 RA SK 0201-103 Bekendtgørelse fra SK af 25.10.1923 og Håndbog f. Hæren 1924.
- 59 Larsen, 1970, s. 40.
- 60 Forlaget Vort Land, red., 1937, s. 433.
- 61 Thomsen, 1961, s. 109-110.
- 62 Larsen, 1970, s. 86.
- 63 Larsen, 1969, s. 105-106
- 64 Larsen, 1970, s. 86.
- 65 Larsen, 1970, s. 86-87.
- 66 Sørensen, 1991, s. 26.
- 67 Randel, 2014, s. 348.
- 68 Larsen, 1970, s. 88-91.
- 69 Hansen, 2019, s. 92; Larsen, 1969, s. 149; Sønderborg lokalhistoriske arkiv (på arkiv.dk) fotoserie fra genforeningsfesten 11.7.45: "kongefamilien på Dybbøl", "militæret på Dybbøl".
- 70 Rørdam Larsen, 2012, s. 68-69.
- 71 Thorsen, 1952, s. 23.

Zusammenfassung

Anlässlich der dänischen Wiedervereinigung mit Nordschleswig im Jahr 1920 sagte der Chef des dänischen Militärkommandos, Abteilung Südjütland, Oberst Carl Moltke, vorher, dass dänische Militärmusik und Gesang eine wichtige Rolle bei der Rückkehr der dänischen Soldaten in die nordschleswigschen Garnisonen spielen würden. Die Truppen würden auch die ersten Vertreter des offiziellen Dänemarks noch vor den eigentlichen Wiedervereinigungsfeiern am 10. Juli sein. Ein Problem war jedoch, dass alle Militärmusikkapellen in Dänemark im Jahr 1911 von 20 auf nur neun Musiker reduziert worden waren! Sønderburg hatte unter deutscher Herrschaft ein großes Regimentsmusikkorps, und es wäre offensichtlich, dass die Nordschleswiger – dänisch wie deutsch gesinnt – es mit David gegen Goliath vergleichen würden! Daher wurden zwei Musikkapellen zusammengelegt und hierzu kamen sieben wehrpflichtige Musiker. So gelang es ein Regimentsmu-

sikkorps von 25 Musikern zu bilden. Die Rückkehr der dänischen Regimentsmusik in die Garnisonen von Sonderborg, Hadersleben, Apenrade und Tondern wurde dadurch zu einem wahren Volksfest! Moltke betonte auch dass die verschiedenen Musikchöre bei den Konzerten großen Wert darauf legen würden, dänische Musik zu spielen, um die nationale, sprachliche und kulturelle Gemeinschaft Nordschleswigs mit Dänemark zu festigen. Es hatte eine starke symbolische Bedeutung, dass die dänischen nationalen Melodien und Lieder, die unter deutscher Herrschaft verboten gewesen waren, nun wieder gespielt werden konnten. Die Dänisch gesinnten Nordschleswiger konnten nun wieder öffentlich dänische Musik und Lieder hören und singen, ohne als verdächtig zu gelten. Die dänischen Melodien erklangen jetzt freudig durch die nordschleswigschen Straßen, und es dauerte nicht lange, bis die Jungen die dänischen Märsche piffen!

Heutzutage sind die großen kulturellen Bemühungen der Regimentsmusikchöre bei der Wiedervereinigung fast vergessen. Wahrscheinlich, weil die Militärhistoriker es als Aufgabe der Musikhistoriker betrachteten, und die Musikhistoriker dachten, es müsse eine Aufgabe für die Militärhistoriker sein. Moltke selvst erklårte als 85-Jårhiger: "Die Beteiligung der Armee an der Wiedervereinigung wåre ganz anders gewesen, wenn es bei verschiedenen Gelegenheiten keine Militärkapelle gegeben håtte, die der Atmosphåre Luft in Tönen verleihen könnte". Moltke war sich mehr oder weniger dessen bewusst – und damit seiner Zeit voraus – dass Musik auch ein kulturelles Gedåchtnis enthålt, und dass die Musik, mit der wir uns umgeben, dazu beitrågt, unsere Kultur und nationale Identitåt zu definieren.

Hvordan skaber man et nationalt mindretal?

AF MERETE BO THOMSEN

I hundredåret for grænseafstemningen i 1920 er der talt og skrevet meget om de to nationale mindretal, som fremkom på hver sin side af den ændrede grænse. Her tænkes som regel på de organiserede mindretal, som imidlertid først skulle etableres ud af de lokale sindelagsmindretal. Hvordan denne organisering foregik, og hvordan de dansksindede reagerede herpå, er undersøgt i en række mellemslesvigske landkommuner i perioden 1920-33 og er temaet for denne artikel.¹

Indledning

Nationale mindretal er ikke så sjældent resultatet af en grænseændring, der skiller en del af grænselandets befolkning fra dens følte hjemland. De, hvis nationale følelser ikke er rettet imod bopålsstaten, men imod nabostatens, en såkaldt kin-state, kan derpå vælge at organisere sig i varierende omfang. Socialantropologen Don Handelman har ganske fint beskrevet fire forskellige niveauer for en såkaldt etnisk organisering. Det laveste niveau kalder han 'den etniske kategori', og her er etniciteten primært en etiket, der kan bruges til at skelne mellem dem, der hører til, og dem, der er udenfor. Næste trin er 'det etniske netværk', der forudsætter personlige bånd og et regelmæssigt samkvem mellem etniske gruppemedlemmer. Et sådant netværk kan organisere kontakt til fremmede og indgå i en fordeling af ressourcer, men det er grundlæggende uorganiseret og kan splittes op i decentrale én-til-én relationer. 'En etnisk forening' opstår derimod, når disse individer oplever at have fælles interesser og udvikler en organisation til at varetage disse, og det er så her, vi kan begynde at tale om et organiseret nationalt mindretal. Endelig opererer Handelman med 'det etniske samfund', der adskiller sig ved at have sit eget territorium og altså typisk er en nationalstat.²

Hvordan gruppen af dansksindede mellemslesvigere placerede sig i dette mønster, dels før grænseafstemningen i zone II den 14. marts 1920, dels efter den følgende grænseændring, er ikke ukendt. Herom kan man for eksempel læse i Hans Schultz Hansens *Danskheden i Sydslesvig 1840-1918* fra 1990 og i en del senere værker om det danskna-